

Миле Суботић

ЦО Раковица, Београд

Источно-сиријски типик

Сажетак: Источно-сиријски или асиро-халдејски дневни круг богослужења је углавном очувао свој парохијски (азматски) карактер. Иако данашњи типик носи трагове монашког утицаја, три парохијска богослужења — јутрење, вечерње и празнично азматско ђденије, чувају своју парохијску лепоту. У данашњем асиро-халдејском молитвослову су то једини часови који су до данас опстали изван Великог поста, изузев *subb'a* или повечерја и појединих празника који се не празнују недељом.

Црква Истока развила се независно, далеко од очију хришћанског Запада и православних цркава под епитетом „несторијанска“. Њено прво седиште била је Селевкија, јужно од данашњег Багдада, а од 766. године сам град Багдад. Заједнице су се развијале у оквиру Персијског царства, а касније су потпале под Багдадски калифат. Сачувано је свега неколико рукописа насталих пре четрнаестог века.¹ Међу њима, коментари насталих између седмог и деветог века, указују на реорганизацију богослужења коју је средином седмог века извршио католикос Ишојаб (*Isho'uyab*) III. Црква Истока имала је снажну мисионарску делатност у Азији, све до монголских освајања у четрнаестом веку. Њено бројно монаштво оснивало је манастире чак у Монголији и Кини. Са Црквом Истока, у најтешњој вези, све до шеснаестог века, били су хришћани Св. Томе у Индији. Несторијанци Кипра и Халдеје су у петнаестом и шеснаестом веку, након исправљања несторијанске Литургије, ушли у заједницу са Римом. Исто се догодило и са заједницама Малабара, области у Индији, које су наставиле да служе Литургију Аздаи и Мари, али не и Литургије Несторија и Теодора Мопсуестијског. Цркве Малабара наставиле су да служе све три халдејске т.ј. источносиријске Литургије. Оне нису склопиле унију са Римом, већ су, у заједници са сиријским монофизитима, формирале Маланкар цркву.²

Предстојећи опис дневног круга источно-сиријског богослужења базиран је на његовом златном историјском периоду, пре стагнације и покушаја његове обнове у прошлом веку. Џорџ Гајвер сматра да постоје докази да су поједина мања бого-

¹ Сабор одржан у Селевкији 410. године најстарији је сабор који је настојао да обједини и утврди богослужбену праксу. Тринаестим каноном обавезује све да се држе богослужбене праксе у Селевкији, иако не говори конкретно о дневним богослужењима. Петнаести канон сабора одржаног у време католикоса Георгија Првог у Дарину 676. године, наређује мирјанима да долазе у цркву на јутарња и вечерња богослужења. Није довољно да се моле у домовима или нечијој приватној капели. Док су на дневним богослужењима, они треба да учествују, а не само да буду на њима, као и да треба да остану до краја службе. На празнике не смеју да заобилазе заједничко сабарање, да се удаљавају или празнују у неком манастиру. Taft Robert, *The Liturgy of the Hours in East and West, The Origins of the Divine Office and Its Meaning for Today*, The Liturgical Press, Collegeville 1993, 225–226.

² С. Chaillot, *The Ancient Oriental Churches*, / у: / The Oxford History of Christian Worship, приредили G. Wainwright, Т. К. В. Westerfield, Oxford University Press, Oxford 2006, 161; J. Binns, *An Introduction to The Christian Orthodox Churches*, Cambridge University Press, Cambridge 2002, 145–149.

служења у прошлости имала важност у дневном богослужбеном кругу, као и ноћне молитве монашког типа, које се налазе у богослужбеним књигама, али да се посебно издвајају класична парохиска последовања: јутрења, вечерњег, као и васкршњег и празничног бденија.³

Да бисмо разумели дневни круг богослужења, потребно је да знамо особености традиционалног источносиријског храма. Олтар је био заклоњен чврстим зидом са вратима на средини. На њима се налазила завеса. У средини наоса била је велика платформа полукружног облика која се назива бета. На њој је стајао епископски трон, окренут лицем према олтару. Са обе стране епископског трона, налазили су се синтрони за свештенике. У парохиским храмовима, уместо трона стајало је камено постоље, на коме се налазило јеванђеље. На платформи је још био сто за крст и јеванђеље, који се називао *Голіоша*, са по једним сталком за књиге са леве и десне стране. Главни део дневних богослужења је обављан са ове платформе, коју су окруживали мушкарци, док су жене стајале у задњем делу храма. Бета нам је позната из савремених синагога, и могла би да буде наслеђе из јудејског богослужења. Најкасније до деветнаестог века, бета исчезавала из сиријског богослужења, када народ погођен сиромаштвом почиње да се моли у малим и мрачним црквама, у којима је намештај и церемонијал сведен на минимум. Епископи и свештеници су у том периоду служили дневна богослужења у световном оделу.⁴

Вечерње (ramsa)

Целив мира на почетку вечерњег се не спомиње у служабницима, али је постојао у предањској пракси. Можемо да закључимо да се практиковао пре почетка службе док је народ долазио. Након њега читали су се псалми по утврђеном реду, што је по свему судећи монашки утицај. Након псалама почињало је право вечерње са паљењем кандила пламеном из олтара, и кађењем. Главни део службе се обавља у бета-и. Главни псалм је 141, као и у већини типика Цркава на Истоку. Након тога следиле молитве у форми три јектеније. Прва јектенија је доксолошка, док се друга завршава са једноставним *амин* после сваке прозбе. У ранијим формама овог богослужења *амин* је изостајало, и бивало замењено тренутком тишине. Ђакон је предводио молитву пред олтаром произносећи: „Подигните своје гласове и прославите живог Бога“. На то су сви верни одговарали: „Свети Боже, свети силни, свети бесмртни, помилуј нас“. Молитва приклоњења изворно је била завршни благовол. Сви су се приклањали да га приме, светла су се гасила, а олтарска завеса се навлачила. Међутим, ово није био завршетак. Уочи недеље и празника следила је литија са крстом, који се носио са стола званог Голгота у бета-и до светиње у олтару, или ван храма, уколико се празнује Пасха. Уочи празника, вечерњим псалмима и молитвама додавале су се химне у част мученика. У прошлости се литија кретала до крста изван храма, или до гроба мученика који се налазио поред олтара. Након тога, сваки од присутних свештеника читао је одређену молитву, после којих је следила завршна молитва, благослов мира и читање симбола вере.⁵

³ Guiver George, *Company of Voices, Daily Prayer and the People of God*, Pueblo Publishing Company, New York 1988, 66.

⁴ Guiver George, *Company of Voices, Daily Prayer and the People of God*, Pueblo Publishing Company, New York 1988, 65–66. Taft Robert, *The Liturgy of the Hours in East and West, The Origins of the Divine Office and Its Meaning for Today*, The Liturgical Press, Collegeville 1993, 229–230.

⁵ Guiver George, *Company of Voices, Daily Prayer and the People of God*, Pueblo Publishing Company, New York 1988, 66–68.

Васкршње бденије

Служба је почињала док је још мрак, пре свитања. Завеса се свлачила и одпочињало је читање псалама. Ово се обављало у бета-и, а након литије, у олтару су читани одређени псалми. Постоји невероватна сличност између ове службе и васкршњег јутрења јерусалимске цркве, које у свом дневнику описује Егерија.⁶ У већини богослужбених традиција, врхунац оваквих бденија било је читање Васкрсног јеванђеља, које је у источно-сиријској пракси са изузетком Великог Петка нестало. Након јектеније почињало је јутрење.⁷

Јутрење (sarra)

Сви елементи празничне службе су утврђени, и не постоје варијације које зависе од боголужбене године или недељног круга, за разлику од дневних богослужења православне цркве, која имају мноштво променљивих елемената. Ради се о једној древној и чисто парохијској јутарњој служби, онаквој каква се описује у документима из седмог века. Првих седам псалама јутрења су исти као у службама на Сабат у синагогама, какве су описане у најстаријим сачуваним јудејским молитвеницима, који датирају из деветог века. Богослужење се назива Јутарња служба, док се у синагоги назива Јутарње молитве, и као главну тему има светлост. Псалам 100 има рефрен: „Господе и изворе светлости, теби славу узносимо“, и молитва која након њега следи има исту тему. Псалам 113 има исти рефрен, за време кога се недељом пале кандила, па епископ или свештеник који је седео у олтару, долази до олтарских врата и чита молитво о светлости у тами: „Господе, творче светлости у свом милосрђу, заповеди си тами у својој премудрости, и просветли творевину својом прекрасном светлошћу. Теби Господе приличи непрекидна хвала, и твоје име исповедамо и прослављамо на небу и на земљи, Господе свих, Оцу, Сину и Светоме Духу у векове.“⁸

Он затим свечано произноси Псалм 93: „Господ се зацари, у красоту се одену.“, што се односи на Христово Васкрсење. Псалми 148–150 и 117 који следе, певали су се са бета-е, на коју су свештеници отишли литијски. Након следеће молитве, олтарска завеса се свлачи, и у празничне дане сви читају покајни Псалм 50. Остатак службе је као и на вечерњем, осим што нема литије до гроба мученика.⁹

Код источно-сиријских цркава задивљујући је остатак јеврејског наслеђа. Свештенику се на пример обраћа са Rabbi, сто за крст пред царским дверима је Shekinah, Васкрс је Pascha, и тако у недоглед. Све то указује на директно наслеђе синагоге првог века, или ране цркве. Источно-сиријски дневни круг богослужења нас тако враћа у прве векове хришћанства, када су се верни свакодневно окупљали ради јутарњих и вечерњих молитава. Језуитски оријенталиста Хуан Матеос иде толико далеко да каже да су халдејски и јерменски типик очували најчистију структуру дневних богослужења. Он матра да су источно-сиријска дневна богослужења више христолошка него тријадолошка, као и да у њима прослављање и благодарност доминирају у односу на монашке покајне теме.¹⁰

⁶ Taft Robert, *The Liturgy of the Hours in East and West, The Origins of the Divine Office and Its Meaning for Today*, The Liturgical Press, Collegeville 1993, 231.

⁷ Guiver George, *Company of Voices, Daily Prayer and the People of God*, Pueblo Publishing Company, New York 1988, 69.

⁸ Guiver George, *Company of Voices, Daily Prayer and the People of God*, Pueblo Publishing Company, New York 1988, 69.

⁹ Исто, 69–70.

¹⁰ Исто, 70. Taft Robert, *The Liturgy of the Hours in East and West, The Origins of the Divine Office and Its Meaning for Today*, The Liturgical Press, Collegeville 1993, 237.

У поређењу са западним дневним богослужењима, које назива *немом медијацијом на тему Светиої Писма*, енглески литургичар Џорџ Гајвер сматра имресивним степен учешћа народа на дневним богослужењима источно-сиријских цркава и његову истрајност. Упркос многим проблемима, источно-сиријско хришћанство је до краја прошлог века било врло живо на Блиском истоку, у Индији, као и у западној дијаспори. Дошло је до обнове употребе бема-е, као и већег интересовања и бројнијег присуства верних на јутарњим и вечерњим богослужењима у овом према хришћанству непријатељски настројеном делу света.¹¹ Заливски ратови, револуције и грађански ратови који још увек трају, пре свега они у Ираку, учинили су да источно-сиријски хришћани потпуно нестану са простора на којима су опстајали скоро два миленијума. Велики број је пострадао, док остали одлазе у избеглиштво према курдским областима, Либану, југо-западној Турској и западној дијаспори. Ова дешавања ће несумњиво бити велики изазов и за богослужбени живот ових народа, који се налазе у новом географском, социјалном и културном окружењу.

Литература

- J. Binns, *An Introduction to The Christian Orthodox Churches*, Cambridge University Press, Cambridge 2002.
- C. Chaillot, *The Ancient Oriental Churches*, /y:/ The Oxford History of Christian Worship, приредили G. Wainwright, T.K.B. Westerfield, Oxford University Press, Oxford 2006.
- G. Guiver, *Company of Voices, Daily Prayer and the People of God*, Pueblo Publishing Company, New York 1988.
- R. Taft, *The Liturgy of the Hours in East and West, The Origins of the Divine Office and Its Meaning for Today*, The Liturgical Press, Collegeville 1993.

The East-Syrian Office

The East-Syrian or Assyro-Chaldean liturgy of the Hours has remained largely cathedral in character. Though today's office does bear some traces of monastic influence, the three cathedral hours of matins, vespers, and the festal cathedral vigil have retained their cathedral purity unalloyed. In today's Assyro-Chaldean breviary these are the only extant hours outside of Lent, except for sub'a or compline or certain saints' day and feast apart from Sunday.

¹¹ Guiver George, *Company of Voices, Daily Prayer and the People of God*, Pueblo Publishing Company, New York 1988, 71. Taft Robert, *The Liturgy of the Hours in East and West, The Origins of the Divine Office and Its Meaning for Today*, The Liturgical Press, Collegeville 1993, 237.